

**PROF.DR. ZAFER BAYBURTLUOĞLU'NUN
HAYATI ve ESERLERİ**

Hüseyin YURTTAŞ

Prof.Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Sanat Tarihi Bölümü

hyurttas@atauni.edu.tr

Öz

Prof.Dr. Zafer Bayburtluoğlu, 30 Ağustos 1945 yılında Giresun ilinin Şebinkarahisar İlçesinde doğdu. 1968 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nden mezun oldu. Çeşitli kazılara katıldı. Vakıflar Genel Müdürlüğü Abide ve Yapı İşleri Dairesinde görev aldı. "Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapılarında Önyüz Düzeni" konulu doktora çalışmasını 1972 yılında tamamladı. 1977 yılında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümüne asistan olarak girdi. 1982 yılında Doçent, 1989 yılında Profesörlüğe yükseldi. 1993 yılında Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi kurucu Dekanlığı görevine atandı. Evli ve iki çocuk babası Prof.Dr. Zafer BAYBURTLUOĞLU, 2001 yılı 19 Kasım'ında aramızdan ayrıldı. Anadolu Selçuklu Sanatı ve mimarlık konusundaki çalışmaları ve yayınladığı eserler ile Türk Sanat Tarihine hizmet etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bayburtluoğlu, Anadolu Selçuklu, Erzurum, Kayseri

Prof.Dr. Zafer Bayburtluoğlu's Life and His Works

Abstract

Professor Doctor Zafer Bayburtluoğlu was born in Şebinkarahisar district of Giresun on August 30, 1945. He graduated Faculty of Language History and Geography, Ankara University, in 1968. He took part in numerous excavations. He was in charge of general directorate for foundations in the department of monument and construction. He completed his PhD entitled "Front Facade System in a Great Programmed Structures of Anatolian Seljuk Period" in 1972. He worked as a research assistant at Atatürk University, Faculty of Arts, Department of Art History in 1977. He became an associate professor in 1982, and full Professor in 1989. He was

nominated the deanship in Faculty of Fine Arts, Erciyes University, in 1993. Professor Doctor Zafer Bayburtluoğlu was married and had two children. He died on November 19, 2001. He had served Turkish Art History, and he academically contributed to the field of art and architecture of Anatolian Seljuk with his seminars, conferences and publications.

Keywords: Bayburtluoğlu, Anatolian Seljuk, Erzurum, Kayseri.

30 Ağustos1945 yılında Giresun ilinin Şebinkarahisar İlçesinde doğdu. Aynı ilçede başladığı ilkokulu Gümüşhane’de, ortaokulunu ise Şebinkarahisar’da tamamladı. İstanbul Haydarpaşa Lisesinde başladığı lise öğrenimini ise Ankara Kurtuluş Lisesinde bitirdi. 1964-1965 öğretim yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Bölümüne girdi. Yükseköğrenimini aynı fakültede 1968 yılında tamamladı. Fakülte öğrenimi sırasında ve daha sonraki yıllarda; 1965 yılında Ord.Prof.Dr. Ekrem Akurgal’ın yürüttüğü Pitane (Çandarlı), Smyrna (Bayraklı) ve Erythrai (Çeşme), 1966 yılında Başbakanlık Kültür Müsteşarlığının yürüttüğü Kubadabad ve 1971-1973 yılları arasında Prof.Dr. Cevdet Bayburtluoğlu’nun başkanlığında Arykanda kazılarına katıldı.

1968-1969 öğretim yılında, bir süre Ankara Başkent (Balkiraz) Lisesinde Sanat Tarihi dersleri verdi. 1969 yılı Aralık ayında Vakıflar Genel Müdürlüğü Abide ve Yapı İşleri Dairesinde görev aldı. Bu görevi sırasında, anılan kurumun Sivas Őifahanesi kazısında çalıştı. İl adı sırasına göre düzenlenen anonim yayınlarına, Vakıflar Dergilerine doğrudan yazı vererek, çizim, resim ve bilgi aktararak katkıda bulundu.

1969 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Başkanı Prof.Dr. M. Oluş Arık yönetiminde “ Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapıtlarında Önyüz Düzeni ” konulu doktora çalışmasına başladı. 1972 yılı temmuzunda Ord.Prof.Dr. Ekrem Akurgal, Prof. Dr. Tahsin Özgüç, Prof.Dr. Gönül Öney, Prof.Dr. M. Oluş Arık ve Prof.Dr. Faruk Sümer’den oluşan jürice yapılan sınav sonucu Edebiyat Doktorluğu unvanına hak kazandı.

1977 yılı Mart ayında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümüne asistan olarak girdi. Bu görevi Ağustos 1979’a kadar Dr.

Asistan olarak sürdürdü. 1979'dan 1982 yılına kadar aynı kurumda Öğretim Görevlisi olarak çalıştı. 1982 yılından sonra Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümünde eylemli doçent olarak görev yaptı. 1985 yılında Anabilim Dalı Başkanı ve Fen-Edebiyat Fakültesi dekan yardımcılığına getirilen Bayburtluoğlu, Erzurum'da öğretim üyeliği ile birlikte 1983-1993 yılları arasında Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Başkanlığı yaptı.

1989 yılında Profesörlüğe yükseldi. Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Başkanlığı, KTVK Yüksek Kurulu Üyeliği, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekan Yardımcılığı, fakülte Yayın Kurulu Başkanlığı ve aynı fakültede Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Başkanlığı ile Sanat Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı görevi yaptı. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğu görevini üstlendi. Selçuklu Dönemi Anadolu Sanatı, özellikle mimarisi konusundaki çalışmaları sürdürdü.

1993 yılında Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi kurucu Dekanlığı görevine atandı. Aynı zamanda Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Başkanlığını sürdürdü. Erciyes Üniversitesi Senatosu, Yönetim Kurulu üyeliklerinde bulundu. 1995 yılından vefat ettiği yıla kadar Kayseri Kültür ve Tabiat Koruma Kurulu başkanlığını yaptı. ÇEKÜL Vakfı Yüksek Danışma Kurulu üyesi ve Orta Anadolu Temsilciliği görevlerini sürdürdü. Kayseri, Talas'taki tarihi dokunun korunması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda hazırlanan proje ve eski eser onarımlarına katkıda bulundu. Evli ve iki çocuk babası olan Prof.Dr. Zafer BAYBURTLUOĞLU, 2001 yılı 19 Kasım'ında aramızdan ayrıldı. Adı Kayseri, Talas'ta Mevlana Mahallesinde bir caddeye ve Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sergi Salonuna verildi. Vefatından önce Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü hocalarından Mustafa Denктаş ve Yıldray Özbek tarafından hazırlanan **“Zafer Bayburtluoğlu'na Armağan- Sanat Yazıları”** adlı armağan kitabı 2001 yılında hocamız hayatta iken yayınlandı.

Rahmetli Hocam bilimsel yanıyla olduğu kadar, kişiliği, merhameti, dürüstlüğu, vatan sevgisi, cömertliği, anlayışı, öğrencilerine, eşine ve çocuklarına düşkünlüğu ile her zaman örnek alınacak bir kişi idi. Nitekim öyle de olmuştur. Biz öğrencileri, O'nun bilimsel yol göstericiliği ve örnek

kişiliğini, olaylara, özellikle sanatsal değerlendirmelere yönelik bakış açısını ve yöntemlerini rehber edinerek yetişmeye çalıştık. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünün bugünkü konuma gelişinde Hocamızın önderliği ve katkısı büyüktür.

Gerek Erzurum Atatürk Üniversitesinde gerekse Erciyes Üniversitesinde çeşitli yüksek lisans ve doktora tezini yönetmiş olan Bayburtluoğlu özel ilgi alanı olan Anadolu Selçuklu Sanatı ve mimarlık konusundaki çalışmaları ile Türk Sanat Tarihine hizmet etmiştir. Kıymetli Hocamızı saygı ve rahmetle anıyoruz.

Yayımları

Doktora: Anadolu Selçuklu Dönemi Büyük Programlı Yapılarında Önyüz Düzeni

Özeti: Anadolu'da Selçuklu döneminde gerçekleştirilmiş büyük programlı yapıların ön yüzlerinde yer alan ögeler, bunların önyüzle ilişkileri, orantıları, taç kapılar, köşe ve dayanak kuleleri, bezemeli pencereler, çeşmeler ve nişler, bunların dönemlere göre cephe kompozisyonunda nasıl yerleştirdikleri, önyüz tipleme, Taçkapı-önyüz ilişkisinin dönemlere göre incelenmesi ve sınıflandırılması ile taç kapılarda geometrik sistemin varlığı ortaya konulmaktadır.

Doçentlik : Anadolu Selçuklu Dönemi Sanatçıları, Yazıt ve Yapıtları

Özeti: Anadolu Selçuklu döneminde yapılarla katkılarda bulunan sanatçılardan 101 tanesi, yapıtlarıyla kanıtlanmakta, bunların yapılarla hangi ölçüde katkılarda buldukları ortaya konulmakla, sanatçılar; "Ağaç İşi Ustaları", Yapı Sanatçıları, "Bennalar", Mimarlar, Mühendisler, Çizimle İlgili Olanlar Yapım Yöneticileri Çini Ustaları Taşçılar ve diğerleri (özel durumlar) başlıkları altında tek tek incelenirken belirtilen dönem yapılarını bir ekip ve proje ürünü olarak ortaya çıkarıldıkları kanıtlanmaktadır. Ayrıca bu konuda yetersiz olan bir iki katalog çalışması da büyük ölçüde tamamlanmaktadır.

Kitaplar

Anadolu Selçuklu Dönemi Sanatçıları I - Ağaç İşi Ustaları, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 53,Erzurum,1988, XIV+ 137 + sayfa + 16 resim

Anadolu Selçuklu Dönemi Sanatçıları I Ağaç İşi Ustaları adlı kitabında yazar, İbn-i Bibi'den Ahmed Eflaki'den, İbnü'l-Ezrak'dan ve Yazıcızade Ali'den edinilen bilgilerle sanatçıların hayatından, yaşadığı dönemden, tasarım ve projelerinden, resimlerinden bahsederek alınan bilgileri derlemiştir.

Kitapta yalnız ağaç işi ustaları ele alınmış ve ağaç işi ile ilgili eserler tahlil edilmiştir. Alaaddin Camii Minberi, Çorum Alaaddin Camii Minberi, Arslanhane Camii Minberi, Eşrefoğlu Camii Minberi ve Kapısı, Kızılbey Mescidi Minberi, Necmeddin Ahmed Sandukası, Afyon Ulu Camii Minberi, Divriği Ulu Camii Minberi, Siirt Ulu Camii Minberi, Harput Ulu Camii Minberi gibi eserleri katalog kısmında değerlendirmiştir. Katalog kısmında yer alan bu eserlerin yapan, yaptıran, yapım yılı gibi bilgilerden kısaca bahsetmiş ve ağaç işi olan eserleri etraflıca değerlendirmiştir. Ağaç işi eserlerin tekniğini, süslemesini, üzerindeki yazıtın türünü ve yazılabileceği dönemi, geçirdiği onarımları ve usta isimlerini tahlil etmiştir.

Özellikle usta isimlerinde ve hat örneklerinde yoğunlaşmış, faydalandığı kaynaklardan bahsetmiştir. Usta mahlaslarını, lakaplarını, sembollerini ve tekniklerini ele almıştır. Eserlerin birbirine olan benzerliklerinden, kullanılan teknikten usta karşılaştırması yapmıştır. Ağaç işi eserlerinde yazan kitabeleri derinlemesine incelemiş ve ne anlama geldiklerini harf harf belirtmeye çalışmıştır. Hat sanatı inceliklerinden ve yazım şekillerinden de bahseden yazar, bazı eserlerin tahrip olduğundan rakamsal yanlışlıkların olabileceğini belirtmiştir. Camilerde ağaç işi denildiğinde akla gelen minber, kapı, pencere kanatları olduğundan yazar eserinde de özellikle yapıların minberleri başta olmak üzere diğer ağaç işi unsurlarını tahlil etmeye çalışmıştır. Son kısımda ağaç işi örneklerinin 16 resmine yer vermiştir.

Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 85, Erzurum, 1993, XIV+ 324 + sayfa + 61 resim

Adı geçen kitapta yazar, giriş kısmında amacının Selçuklu dönemi Anadolu yapılarının bir katalogunu hazırlamak olduğunu belirtmiştir. Bu kapsamda çalışmasını sürdürmüş ve 1100 yapı sonucuna ulaşmış, bu yapılardan günümüze % 55'inin ulaştığını belirtmiştir. Çalışmalarını sürdürürken bu yapıların üzerlerindeki kitabelerden, yapıya ait vakfiyelerden

veya yapı içerisinde belirlenebilen sanatçıları ele almış ve sayılarının hızla yükseldiğini saptamıştır.

Bu gözlemlerle beraber sanatçıları kayıt altına almaya başlamış, sanatçıları ve ünlerini araştırmaya koyulmuş, yalnızca yazılardan belirlenebilenler ile bina nazırı, mimarı, mühendisi, neccarı, tersimi, yapı ressamı ve yazı ustaları isimlerine ulaşmıştır.

Yazıcızade, İbn-i Bibi gibi dönemin kaynaklarında bazı yapı ustalarının ismine rastlamış ve ne kadar ünlü olduklarından bahsetmiştir. Yazar, bu kaynaklardan oldukça yararlanmış ve adı geçen sanatçıların isimlerini kitabelerde teyit ederek tahlilini yapmıştır.

Giriş kısmının hemen ardından İbn-i Bibi'den Ahmed Eflaki'den, İbnü'l Ezrak'dan ve Yazıcızade Ali'den edinilen bilgilerle sanatçıların hayatından, yaşadığı dönemden, tasarım ve projelerinden, resimlerinden bahsederek alınan bilgileri derlemiştir.

Bu değerlendirmelerin ardından Anadolu Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları başlığı altında Ağaç İşçileri Ustaları alt başlığıyla adı geçen camilerde ki (Alaaddin Camii Minberi, Arslanhane Camii, Eşrefoğlu Camii, Kızılbaş Mescidi, Afyon Ulu Camii, Divriği Ulu Camii, Siirt Ulu Camii, Gökmedrese Camii, Harput Ulu Camii) ağaç işini yapan ustalara ve işçiliklerine değinmiş söz konusu eserlerin tahlilini yapmıştır. Yapılan sanat eserinin tekniğinden, süslemesinden, işçiliğinden ve bu eserle ilgili yayımlanan kaynaklardan bahsetmiştir. Üzerlerinde yazan kitabelerin tahlilini yapmış ve açıklamalarda bulunmuştur. Yapım yılı, yaptıranı, yapıldığı döneme göre tanımlama yapmaya çalışmıştır.

Anadolu Selçuklu Dönemi Ustalar adlı alt başlığında ise birçok yapıyı yapan ustaları ele almış, yaptıkları eserlerden kısaca bahsedilmiştir (Ala Köprü, Alaaddin Camisi, Çifte Kümbet, Sivas Çifte Minareli Medrese, Dokuzun Hanı, Hacı Ferruh Mescidi, Niksar Kalesi, Sahibata Camisi, Sinop Kalesi, Sitte Melik, Sultan Hanı, Bünyam Ulu Camii, Nizamiye Medresesi, Kılıçarslan Türbesi ...). Bu eserlerin yapımı, yaptıranı, yapım yılı ve özellikle kitabelerinde yer alan usta isimlerini incelemiş, adı geçen kaynaklarla karşılaştırarak ve bu usta isimlerinin yayımlandığı kitaplardan faydalanarak konuyu ele almıştır.

Sonraki alt başlıklarda adı geçen mimarlar, mühendisler, çiziciler, yapım yöneticileri, çini ustaları, taşçılar ve banilerden bahsetmiş, çini ustalarına ayrıca önem vererek kapsamlı bir değerlendirmesini yapmıştır.

Makaleler

- “Niğde-Aksaray-Selime Köyü Türbesi” Önasya, Yıl:6, C.6, S.65, İstanbul, 1971, s. 16- 17.
- “Kahramanmaraş'ta Bir Grup Dulkadiroğlu Yapısı” Vakıflar Dergisi, S.X, Ankara, 1973, 234-250.
- “Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapılarında Önyüz Düzeni” Vakıflar Dergisi, S. XI, Ankara,1976, 67-106.
- “Anadolu’da 1308 M. Yılına Kadar Gerçekleştirilmiş Türk-İslam Yapıları Üzerine Sayısal Sınamalar” (E. Madran ile) VIII. Türk Tarih Kongresi, C.II, Ankara, 1981, 941-949.
- “Kültür Mirasımızı Korumada Eğitimin Rolü” Kültür Mirasımızı Koruma Semineri Bildiri Özetleri, İstanbul, Şubat, 1984, 30-31
- “Selçuk’ta Türk Yapıları”, Sur, S.2, İstanbul, 1976, 48.
- “Erzurum’da Az Bilinen Bir Köşk ve Namazgâh” (M. Özkarcı ile), Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi, S.20 Erzurum, 1992, 257-291
- “Caca Oğlu Nureddin’in Vakfiyesi’nde Adı Geçen Yapılar”, Vakıflar Dergisi, S. XXV, Ankara, 1995, 5-9.
- “Gıyasiye-Şifahiye ya da Çifte Medrese”, Sanatsal Mozaik, S.15, 1996, 38-43.
- “Konya Alâeddin Camii’nin Tanımı, İnşasında Çalışan Ustalar ve Türk Sanatı Bakımından Önemi”, XIII. Vakıf Haftası Kitabı, Ankara, 1996, 111-125.
- “Türk Mimarlığında Kapadokyalı Yapı Sanatçıları” , Kapadokya Toplantıları III, 1997, Ankara, 33-69.
- “Kayseri İç Kalesi’ndeki Selçuklu Dönemi Mimari Malzemesi”, 75. Yıl Armağanı, Kayseri, 1999, 281-284.
- “Zaman ve Kayseri”, Sanatsal Mozaik, Nisan Özel Sayısı, 2000, 42-47.
- “Sivil Toplum Örgütlerinin Talas’ta Gerçekleştirdikleri ve Gerçekleştirecekleri”, Sanatsal Mozaik (Baskıda).

“Kayseri Anıtları (Hazırlanıyor. Kerim Türkmen, Mustafa Denkteş, Nilay Çorağan Karakaya, Yıldıray Özbek ile birlikte) .

“Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisi İçin Bir Kronoloji Denemesi (Hazırlanıyor).

Prof.Dr. Z. Bayburtluoğlu Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakóltesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Öğretim Üyeleri ile Birlikte.

Prof.Dr. Z. Bayburtluoğlu Aksaray Sultan Hanı'nı İncelerken.

Prof.Dr. Z. Bayburtluoğlu Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakóltesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Öğretim Üyeleri ile Birlikte.

Prof.Dr. Z. Bayburtluoğlu Divriği Kale Mescidi Önünde Sanat Tarihi Bölümü Öğrencileriyle.

Prof.Dr. Z. Bayburtluoğlu Sivas'ta Sanat Tarihi Bölümü ğrencileriyle.

Prof.Dr. Z. Bayburtluoğlu Sanat Tarihi Bölümü Hoca ve ğrencileriyle Birlikte.

Prof.Dr. Z. Bayburtluoğlu Ani Harabelerinde İnceleme Yaparken.

Prof.Dr. Z. Bayburtluoğlu 1987 Yılında Fen-Edebiyat Fakóltesi Salon Futbol Turnuvasında Öğretim Üyeleri ve İdari Personelle.

Prof.Dr. Z. Bayburtluoğlu Atatürk Üniversitesi'nden Ayrılırken Veda Yemeğinde.

Prof.Dr. Z. Bayburtluoğlu Erciyes Üniversitesi Güzeli Sanatlar Fakültesi Önünde Öğretim Üyeleriyle.